

Regiony najbardziej oddalone w kontekście zrównoważonej konkurencyjności Unii Europejskiej¹

Outermost Regions in the context of the European Union's Sustainable Competitiveness

Michał Jasiński

KATEDRA GEOGRAFII EKONOMICZNEJ
KOLEGIUM NAUK O PRZEDSIĘBIORSTWIE
SZKOŁA GŁÓWNA HANDLOWA W WARSZAWIE
ORCID: 0000-0002-0546-5048

Abstract

With the increase in environmental and social challenges resulting from development, competition between countries on the international stage is becoming particularly important and should be more responsible and sustainable. In this context, the question arises as to the level of sustainable competitiveness of the European Union (EU) in the context of the outermost regions (OR), which will be the research problem addressed in this article. In the context of the above, the aim of this article is: (1) to discuss the concept of sustainable competitiveness in theoretical terms; (2) to present the level of sustainable competitiveness and its pillars in the countries of the European Union, with particular emphasis on France, Spain, Portugal, Cyprus, and Malta; (3) to present the specific characteristics and main development challenges of the OR (4) to identify the main assets – strengths of the ORs that could contribute to strengthening the sustainable competitiveness of the EU. The analysis has shown that the EU is a global leader in sustainable competitiveness, although the level of this competitiveness varies greatly between Member States, which is a consequence of, among other things, differences in the level of economic and social development, the structures of their economies, and their approaches to implementing the tasks of the European Green Deal. The analysis has also identified the potential strengths of the ORs that could strengthen the EU's sustainable competitiveness in the long term.

Keywords: Islands, Outermost Regions, Sustainable Competitiveness.

JEL Classification: F350, F630, O110

¹ Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu: "Global Public Goods Management and Sustainable Growth in the Policy and Practice of the EU" (CEWSE II) sfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, w ramach Programu Erasmus+ Jean Monnet Actions in the field of Higher Education: Centers of Excellence, Project: 101175220 — CEWSEII. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Wstęp

Regiony najbardziej oddalone (RNO) Unii Europejskiej (UE), co sugeruje już samo ich określenie, są obszarami odległymi od cywilizacji, peryferyjnymi, przez co postrzeganymi jako słabsze, gorsze, mniej istotne (por. Proniewski, 2014). Chcąc przełamać ten paradygmat, odwołując się do przesłanek koncepcji studiów nad wyspami (*Island studies*) (por. Żelichowski 2014, 15), autor podejmuje się próby wykazania, że te – w tradycyjnym, „kontynentalnym” rozumowaniu – niewielkie obszary nie do końca są „balastem”, czy najslabszym elementem lub „najslabszym ogniwem łańcucha”² dla UE, szczególnie w kontekście jej zrównoważonej konkurencyjności.

Celem artykułu jest: (1) omówienie koncepcji zrównoważonej konkurencyjności w ujęciu teoretycznym; (2) przedstawienie poziomu zrównoważonej konkurencyjności oraz jej filarów w państwach Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem Francji, Hiszpanii, Portugalii oraz Cypru i Malty; (3) przedstawienie specyfiki oraz głównych wyzwań rozwojowych RNO UE (4) wskazanie głównych atutów – mocnych stron RNO, mogących wpłynąć na wzmocnienie zrównoważonej konkurencyjności UE w długim okresie.

W niniejszym artykule stawia się hipotezę, zgodnie z którą RNO stanowią obszary, w przypadku których ich największa wada (wynikająca z oddalenia, wyspiarskiego charakteru), stanowić może ich najmocniejszą stronę w kontekście zarówno ich rozwoju, jak i wzmocnienia zrównoważonej konkurencyjności UE. Artykuł stanowi wprowadzenie do dalszych badań zarówno zrównoważonej konkurencyjności UE, jak i problematyki rozwojowej RNO.

Zrównoważona konkurencyjność państw Unii Europejskiej

Zrównoważona konkurencyjność (*Sustainable competitiveness*), czy też – zawiązując na potrzeby artykułu (w ujęciu makroekonomicznym) – zrównoważona międzynarodowa konkurencyjność gospodarki jest względnie nową kategorią ekonomiczną. Jej geneza sięga badań obejmujących zrównoważony rozwój (*Sustainable development*) i międzynarodową konkurencyjność gospodarki (por. rys. 2.). Ze względu na ograniczone ramy artykułu, szerokie przedstawienie w literaturze przedmiotu ewolucji obu obszarów badawczych oraz wskazanie kontrowersji, odmiennych stanowisk w kwestii definiowania, wyodrębnienia czynników determinujących (filarów) i pomiaru zrównoważonej konkurencyjności (por. m.in. Cheba 2019; Cheba, Bąk, Szopik-Depczyńska 2020; Proniewski, Zielińska 2023; Falkowski 2025), autor ogranicza się do przytoczenia dwóch perspektyw postrzegania tej ostatniej kategorii ekonomicznej, bowiem to one stanowić będą punkt wyjścia do dalszych rozważań.

Pierwsza perspektywa zakłada opisywanie zrównoważonej konkurencyjności w raportach (publikowanych od 2012 r.) przez firmę doradczą SolAbility. Obecnie jest ona definiowana jako „zdolność do generowania i utrzymania (inkluzywnego) dobrobytu i godnego standardu życia dla wszystkich obywateli bez zmniejszania przyszłej zdolności do podtrzymania lub zwiększenia obecnego poziomu zamożności” (SolAbility 2024, 5).

W opracowaniu (SolAbility 2024, 5-6) do operacjonalizacji tego pojęcia wykorzystanych zostało 216 wskaźników obejmujących sześć filarów (patrz: Ryc. 1):

- kapitał naturalny (*natural capital*) – rozumiany jako środowisko naturalne (w tym dostępność zasobów i poziom ich wyczerpania);
- efektywność zarządzania zasobami (*resource efficiency*);
- kapitał społeczny (*social capital*), w tym: zdrowie, bezpieczeństwo, zakres wolności i równości oraz poziom zadowolenia z życia;
- kapitał intelektualny (*intellectual capital*), czyli zdolność do generowania dobrobytu i miejsc pracy poprzez innowacje i sektory o wartości dodanej na zglobalizowanych rynkach;
- tzw. zrównoważość ekonomiczną (*economic sustainability*) – rozumianą jako zdolność do generowania bogactwa poprzez zrównoważony rozwój (gospodarczy), który wykorzystuje cały posiadany potencjał;

² Jest to nawiązanie do powiedzenia „Łańcuch jest tak mocny, jak jego najslabsze ogniwo”.

- efektywność zarządzania (*governance*) – zdolność do tworzenia ram dla trwałego i zrównoważonego bogactwa.

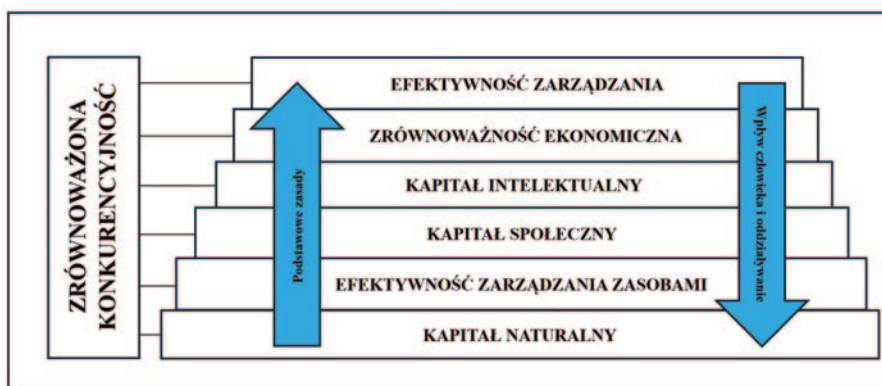
Model zrównoważonej konkurencyjności SolAbility opiera się na tzw. piramidzie (patrz: Ryc. 1), gdzie każdy poziom (który stanowi kolejna grupa czynników), począwszy od kapitału naturalnego, jest wymagany do wspierania następnego, wyższego poziomu. Ostateczny poziom zrównoważonej konkurencyjności jest sumą i wypadkową konkurencyjności w każdym z poszczególnych filarów (SolAbility 2024, 73).

Przeważająca większość (ponad 90%) z 216 wskaźników wykorzystanych do pomiaru tak ujmowanej zrównoważonej konkurencyjności to ilościowe wskaźniki pochodzące głównie z baz Banku Światowego, ONZ i MFW, a także dane Transparency International, Reporterów bez Granic, The New Economics Foundation, The Institute for Economics and Peace, the Fund For Peace oraz V-Dem Project. Na summaryczny wskaźnik Globalnej Zrównoważonej Konkurencyjności (*Global Sustainable Competitiveness Index – GSCI*) składają się wyniki sześciu subindeksów odpowiadających sześciu wskazanym filarom (SolAbility 2024, 73).

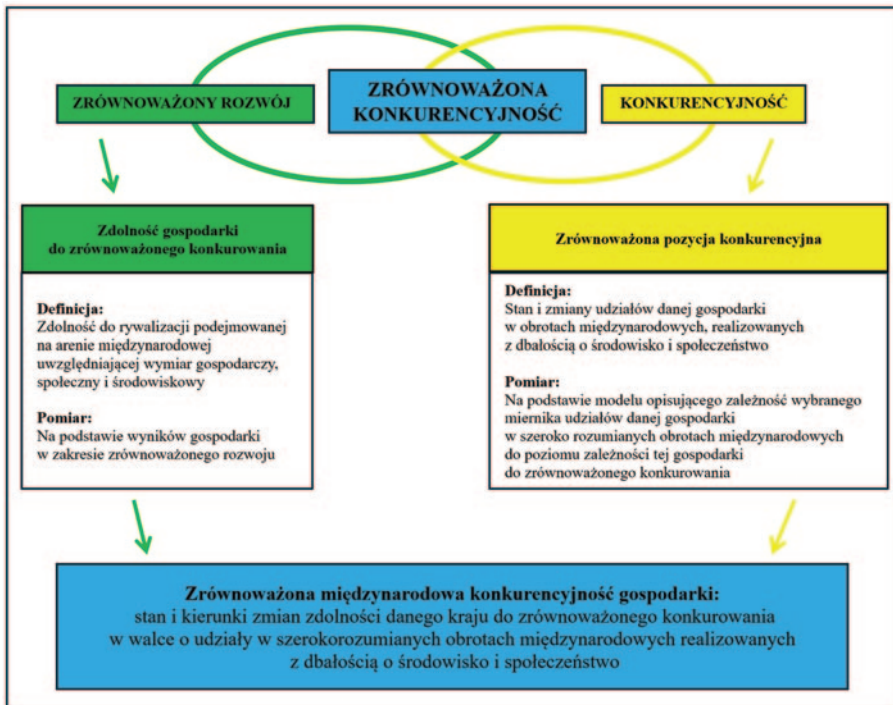
Druga, nieco odmienna perspektywa badawcza przyjmuje, że zrównoważona (międzynarodowa) konkurencyjność (gospodarki) to „stan i kierunki zmian zdolności danego kraju do zrównoważonego konkurowania w walce o udział w szeroko rozumianych obrotach międzynarodowych realizowanych z dbałością o środowisko i społeczeństwo” (Cheba 2019, 109.). Tak rozumianą kategorię ekonomiczną tworzą dwie podstawowe części składowe: zdolność gospodarki do zrównoważonego konkurowania oraz zrównoważona pozycja konkurencyjna (patrz: Ryc. 2). Wyodrębnienie tych dwóch kwestii ma na celu dokonanie dwuetapowej oceny poziomu międzynarodowej zrównoważonej konkurencyjności gospodarki. W ramach pierwszego etapu dokonuje się oceny zdolności do zrównoważonego konkurowania, uznając uzyskane oceny jako tzw. potencjalną zrównoważoną konkurencyjność. W drugim etapie dokonuje się oceny zrównoważonej konkurencyjności na podstawie wyniku zdolności do zrównoważonego konkurowania oraz wyników osiągniętych w zakresie zrównoważonej pozycji konkurencyjnej (por. Ryc. 2; Cheba 2019, 254).

W dużym uproszczeniu, rozdzielenie tych dwóch kwestii (zdolności gospodarki do zrównoważonego konkurowania oraz zrównoważonej pozycji konkurencyjnej) ma na celu odmienne ujęcie analizowanej kategorii zrównoważonej konkurencyjności, co wiąże się również z innym (od proponowanych i dominujących w literaturze przedmiotu) sposobem jej pomiaru. Zabieg ten ma na celu m.in. zwrócenie uwagi na aspekt porównywania zrównoważonej konkurencyjności gospodarek w kontekście warunków prowadzenia działalności gospodarczej w państwach Globalnego Południa – gospodarkach znacznie mniej zainteresowanych m.in. ochroną środowiska naturalnego, zapewnieniem godnych i bezpiecznych warunków pracy, czy też agresywnie walczących o udziały w światowym rynku (por. Cheba 2019, 106-110).

Nie rozwijając szerzej tych rozważań należy stwierdzić, że w przypadku każdej z zarysowanych dwóch metod rozumienia i pomiaru konkurencyjności zrównoważonej (jak również innych funkcjonujących w lite-

Ryc. 1. Piramida zrównoważonej konkurencyjności wg. SolAbility
Źródło: SolAbility 2024, 73.

Ryc. 2. Schemat definiowania i badania zrównoważonej konkurencyjności gospodarki

Źródło: Cheba 2019, 109.

raturze przedmiotu) wskazać można ich mocne oraz słabe strony. Ogólnie ujmując – przy stosowaniu syntetycznych mierników bazujących na autorskich metodach, cechujących się określonym subiektywizmem doboru wykorzystywanych zmiennych oraz określeniem ich wag, można zastanawiać się nad zakresem pokrycia analizowanego zagadnienia zrównoważonej konkurencyjności czy też jej uniwersalną aplikacyjnością (por. Falkowski 2025). Wyakcentowanie tych wątpliwości jest szczególnie istotne w kontekście dalszych rozważań dotyczących bardzo specyficznych obszarów: małych, wyspiarskich, oddalonych od kontynentalnej części Unii Europejskiej, stanowiących integralną jej część i ich wpływu na zrównoważoną konkurencyjność UE jako całości.

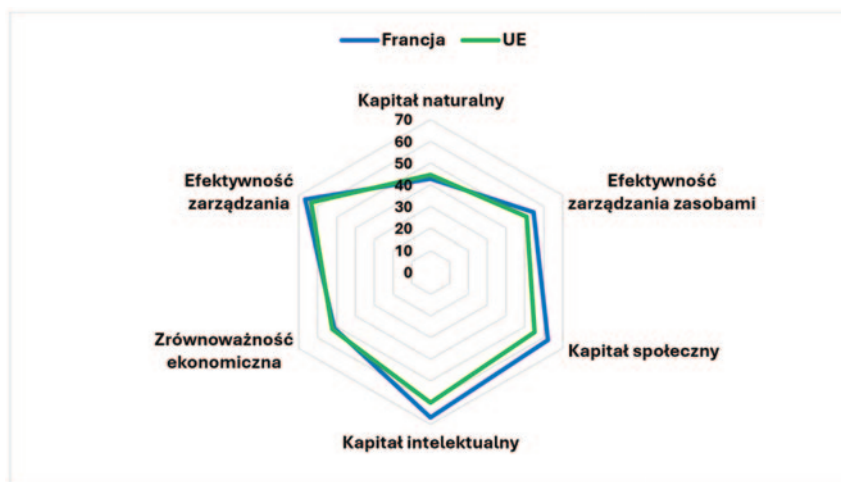
Unia Europejska od wielu lat jest światowym liderem pod względem konkurencyjności zrównoważonej (Falkowski 2025, 95). Odwołując się do najnowszych wyników rankingu SolAbility, należy stwierdzić, że w 2024 r. spośród 20 najbardziej konkurencyjnych państw (w zrównoważony sposób) 14 to członkowie UE (patrz: Tab. 1, kolumna A). Z pozostałych – cztery, to również państwa europejskie – Szwajcaria (miejsce 4), Norwegia (miejsce 5), Wielka Brytania (miejsce 14) oraz Islandia (miejsce 18 w rankingu); a pozostałe dwa – to Japonia (miejsce 10) oraz Korea (miejsce 16 w rankingu). W rankingu zostało uwzględnionych 191 państw (SolAbility 2024, 80).

Uzyskane wartości wskaźnika GSCI w 2024 r. wykazują duże rozwarstwienie w poziomie zrównoważonej konkurencyjności poszczególnych państw UE. Wyraźny jest podział na cztery grupy (por. Falkowski 2025, 98). W pierwszej, o bardzo wysokich wartościach wskaźnika GSCI (powyżej 57 pkt.) znalazły się: Szwecja, Finlandia, Dania, Austria, Francja oraz Estonia. W drugiej (przyjmując wartości GSCI od 54 do 57 pkt.) – najliczniejszej: Niemcy, Irlandia, Luksemburg, Portugalia, Słowenia, Polska, Niderlandy, Belgia, Włochy, Łotwa oraz Litwa. W trzeciej (przyjmując wartości GSCI od 50 do 54 pkt.) znalazły się: Czechy, Słowacja, Chorwacja, Hiszpania, Bułgaria oraz Grecja. W ostatniej – o najniższych wartościach wskaźnika (poniżej 50 pkt.) zaklasyfikować należy: Węgry, Rumunię, Cypr oraz Maltę (patrz: Tabela 1, kolumna B).

Tab. 1. Państwa UE w rankingu konkurencyjnych w zrównoważony sposób państw w 2024 roku
Źródło: SolAbility 2024, 80.

L.p.	Państwo	Ranking Zrównoważonej konkurencyjności		Filary zrównoważonej konkurencyjności													
				Kapitał naturalny		Efektywność zarządzania zasobami		Kapitał społeczny		Kapitał intelektualny		Zrównoważo- ność ekonomiczna		Efektywność zarządzania			
		Pozycja	GSCI														
				Pozycja	Wartość	Pozycja	Wartość	Pozycja	Wartość	Pozycja	Wartość	Pozycja	Wartość	Pozycja	Wartość	Pozycja	Wartość
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N		
1	Szwecja	1	61,2	10	56,4	3	57,5	9	59,3	7	71,5	33	50,6	1	71,9		
2	Finlandia	2	59,9	11	56,3	18	54,7	14	58,0	10	67,5	21	52,2	3	70,6		
3	Dania	3	59,1	68	46,4	4	56,9	7	59,6	11	67,4	19	52,7	2	71,5		
4	Austria	6	58,0	65	47,0	35	51,7	21	55,9	17	66,2	1	60,2	11	66,7		
5	Francja	7	57,3	94	42,7	20	54,5	3	62,2	13	66,8	29	51,3	12	66,5		
6	Estonia	8	57,1	35	50,6	42	51,4	20	55,9	20	62,9	18	52,7	4	69,2		
7	Niemcy	9	56,9	137	37,8	36	51,7	24	53,9	3	73,7	10	55,5	6	68,6		
8	Irlandia	11	56,2	95	42,5	19	54,5	16	56,8	30	58,8	2	58,9	16	65,3		
9	Luksemburg	12	56,0	118	39,8	14	55,4	22	55,2	18	64,5	20	52,3	5	68,8		
10	Portugalia	13	56,0	55	47,7	22	54,2	15	56,8	26	60,5	15	53,0	20	63,7		
11	Słowenia	15	55,3	61	47,2	104	45,7	6	60,9	24	61,8	5	56,6	32	59,8		
12	Polska	17	55,1	37	50,5	57	49,7	26	53,0	25	60,6	3	58,5	35	58,0		
13	Niderlandy	19	54,9	167	33,3	43	51,2	2	62,3	12	67,0	48	47,4	8	68,1		
14	Belgia	20	54,7	149	35,6	61	49,5	8	59,3	16	66,4	34	50,5	10	66,8		
15	Włochy	21	54,1	112	40,6	60	49,6	13	58,3	21	62,4	30	51,2	22	62,7		
16	Łotwa	22	54,1	16	54,7	67	48,9	30	51,4	42	51,8	8	55,8	24	61,7		
17	Litwa	24	54,0	49	48,9	34	51,8	32	51,1	37	54,2	13	54,1	19	64,2		
18	Czechy	26	53,4	86	43,8	102	45,7	18	56,2	27	60,3	6	56,5	37	57,8		
19	Słowacja	29	52,4	47	49,0	89	47,2	23	54,7	40	52,9	17	53,0	38	57,7		
20	Chorwacja	30	52,2	44	49,2	91	46,9	34	50,7	35	54,3	31	50,9	28	61,0		
21	Hiszpania	31	51,9	128	39,1	41	51,4	11	58,5	39	53,9	64	45,5	21	62,9		
22	Bulgaria	33	51,7	45	49,0	68	48,9	58	47,6	43	50,6	25	51,9	23	62,4		
23	Grecja	34	51,5	87	43,7	29	53,3	40	49,7	38	53,9	52	47,2	27	61,0		
24	Węgry	39	49,6	109	40,8	98	46,2	61	46,4	41	52,6	11	55,3	40	56,4		
25	Rumunia	41	49,5	39	50,1	66	49,1	41	49,4	79	41,4	39	49,7	39	57,1		
26	Cypr	44	48,8	164	33,5	72	48,6	19	56,0	33	55,1	83	43,4	42	56,2		
27	Malta	45	48,1	176	30,0	99	46,0	46	49,3	31	58,2	71	44,8	30	60,1		

Uwzględniając poszczególne filary (subindeksy) zrównoważonej konkurencyjności stwierdzić należy, że najkorzystniejsze wyniki w 2024 r. państwa UE uzyskały w zakresie efektywnego zarządzania (ostatni z filarów) – patrz: Ryc. 3, 4, 5, 6. Średnia (arytmetyczna) dla wszystkich państw UE wyniosła 63,6 pkt. Najwyższe wartości tego subindeksu (i najwyższe pozycje w rankingu) miały: Szwecja (71,9 pkt.), Dania (71,5 pkt.), Finlandia (70,6 pkt.), Estonia (69,2 pkt.), Luksemburg (68,6 pkt.), Niemcy (68,4 pkt.) – zajmując odpowiednio od 1 do 6 miejsca w rankingu analizowanego subindeksu. Najniższe wyniki w tym filarze spośród państw członkowskich uzyskały: Malta (60,1 pkt.), Słowenia (59,8 pkt.); Polska (58,0 pkt.); Czechy (57,8 pkt.), Słowacja (57,7 pkt.), Rumunia (57,1 pkt.), Węgry (56,4 pkt.) oraz Cypr (56,2 pkt.) – zajmując odpowiednio miejsca: 30, 32, 35, 37, 38, 39, 40 i 42 (patrz: tab. 1, kolumny M, N).

Ryc. 3. Konkurencyjność Unii Europejskiej i Francji w zakresie poszczególnych filarów zrównoważonej konkurencyjności w 2024 r. (pkt.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: SolAbility 2024, 80.

Wysokie wyniki państwa UE uzyskały również w filarze kapitału intelektualnego. W tym przypadku, pomimo względnie wysokiej średniej uzyskanych punktów – 59,9 pkt. (patrz: Ryc. 3, 4, 5, 6) widoczne jest zarówno duże wewnętrzne rozwarstwienie, jak i utrata wiodących pozycji w światowym subindeksie pomiaru tego kapitału. Wśród (światowych) liderów znalazły się odpowiednio: Korea, Chiny, Niemcy, Szwajcaria, Japonia, Wielka Brytania, Szwecja, Stany Zjednoczone Ameryki, Singapur oraz Finlandia (SolAbility 2024, 80). Państwa UE zajmowały więc: trzecią, siódmą oraz dziesiątą pozycję w tym rankingu. Niską punktację (i niższe pozycje w rankingu) w tym wymiarze spośród państw członkowskich uzyskiwały m.in.: Węgry, Łotwa, Bułgaria oraz szczególnie Rumunia (patrz: Tab. 1, kolumna I, J).

Filarami zrównoważonej konkurencyjności, które zostały ocenione najniżej w państwach UE w 2024 r., były kapitał naturalny oraz efektywność zarządzania zasobami. W pierwszym przypadku państwa UE średnio uzyskały 44,7 pkt. (patrz: rys. 3, 4, 5, 6). Największą liczbę punktów (i najwyższą pozycję w światowym subindeksie kapitału naturalnego) uzyskały: Szwecja (56,4 pkt., 10 miejsce), Finlandia (56,3 pkt., 11 miejsce), Łotwa (54,7 pkt., 16 miejsce), Estonia (50,6 pkt., 35 miejsce) oraz Polska (50,5 pkt., 37 miejsce). Najmniej punktów (i niższe miejsce w rankingu) spośród państw członkowskich uzyskały: Luksemburg (39,8 pkt., 118 miejsce), Hiszpania (39,1 pkt., 128 miejsce), Niemcy (37,8 pkt., 137 miejsce), Belgia (35,6 pkt., 149 miejsce), Cypr (33,5 pkt., 164 miejsce), Niderlandy (33,3 pkt., 167 miejsce) oraz Malta (30,0 pkt., 176 miejsce) (patrz: tab. 1, kolumna C, D).

W ujęciu globalnym w tym filarze najwyżej w rankingu w 2024 r. uplasowały się: Bhutan, Bośnia i Hercegowina, Brazylia, Laos, Peru, Urugwaj, Kambodża, Kanada, Albania oraz Szwecja – w większości przypadków państwa Globalnego Południa, które w ogólnym rankingu (GSCI) osiągnęły średnią bądź niską pozycję. Wyłączając z przytoczonych dziesięciu państw Kanadę i Szwecję – odpowiednio: 56, 55, 52, 153, 50, 32, 77 oraz 43 miejsce (SolAbility 2024, 80).

W przypadku efektywności zarządzania zasobami – drugiego z filarów zrównoważonej konkurencyjności, w którym państwa UE uzyskały niskie wyniki (średnio 50,8 pkt.) – patrz: Ryc. 3, 4, 5, 6, widoczne jest znaczne wewnętrzne rozwarstwienie. Część państw osiąga wysoką punktację i pozycję w rankingu (w ramach tego subindeksu) – np. Szwecja (57,5 pkt., 3 miejsce) i Dania (56,9 pkt., 4 miejsce). Część punktowana (i pozycjonowana) jest nisko – np. Chorwacja (46,9 pkt., 91 miejsce), Węgry (46,2 pkt., 98 miejsce), Malta (46,0 pkt., 99 miejsce), Czechy (45,7 pkt., 102 miejsce), czy Słowenia (45,7 pkt., 104 miejsce) – por. Tab. 1, kolumna E, F.

W ujęciu globalnym z kolei, w filarze efektywność zarządzania zasobami najwyżej w rankingu znajdowały się: Wielka Brytania, Malawi, przytoczone Szwecja i Dania, jak również Kenia, Etiopia, Kostaryka, Dżibuti, Demokratyczna Republika Kongo oraz Australia. Podobnie, jak w przypadku filaru kapitał naturalny, w znacznej części liderzy to państwa Globalnego Południa, które osiągnęły niskie wartości GSCI – np. Malawi (38,5 pkt., 143 miejsce w rankingu GSCI), Kenia (43,1 pkt., 84 miejsce w rankingu GSCI), Etiopia (39,1 pkt., 137 miejsce w rankingu GSCI), Kostaryka (49,6 pkt., 40 miejsce w rankingu GSCI), Dżibuti (37,3 pkt., 160 miejsce w rankingu GSCI), Demokratyczna Republika Kongo (40,6 pkt., 115 miejsce w rankingu GSCI) (SolAbility 2024, 80).

Na podstawie wyników uzyskanych przez państwa UE w rankingu GSCI wysnuć można kilka istotnych wniosków. Najistotniejszym, szczególnie w kontekście rozważań prowadzonych na potrzeby artykułu, wydaje się wskazanie najważniejszego (w perspektywie zrównoważonej konkurencyjności) wyzwania stojącego przed państwami UE, czy też szerzej – całą UE, jakim są zasoby naturalne. Dotyczy to szczególnie ich dostępności oraz poziomu dotychczasowego wyczerpania. Przyjąć należy, że jest to częściowo uwarunkowane geograficznie, ale również w dużym stopniu jest wynikiem dynamicznego rozwoju gospodarczo-społecznego, któremu towarzyszyło szybkie zużycie posiadanych zasobów, szczególnie nieodnawialnych. Kolejne z istotnych wyzwań to efektywność zarządzania (istniejącymi) zasobami – rozumianymi nie tylko jako zasoby naturalne, ale także jako zasoby ludzkie czy finansowe. W tym zakresie szczególna trudność polega na takich ich wykorzystaniu w UE, aby minimalizować koszty oraz oddziaływanie na środowisko naturalne z tytułu ich zastosowania w procesach dalszego wzrostu i rozwoju gospodarczo-społecznego (por. Falkowski 2025, 96).

W kontekście kolejnych rozważań istotne jest również wskazanie i przybliżenie elementów (filarów) zrównoważonej konkurencyjności w przypadku pięciu państw UE: Francji, Portugalii, Hiszpanii oraz Cypru i Malty. Pierwsze trzy są państwami, w których skład wchodzi RNO. Dwa ostatnie to małe państwa wyspiarskie, które stanowiąc będą punkt odniesienia do rozważań dot. zrównoważonej konkurencyjności UE w kontekście RNO.

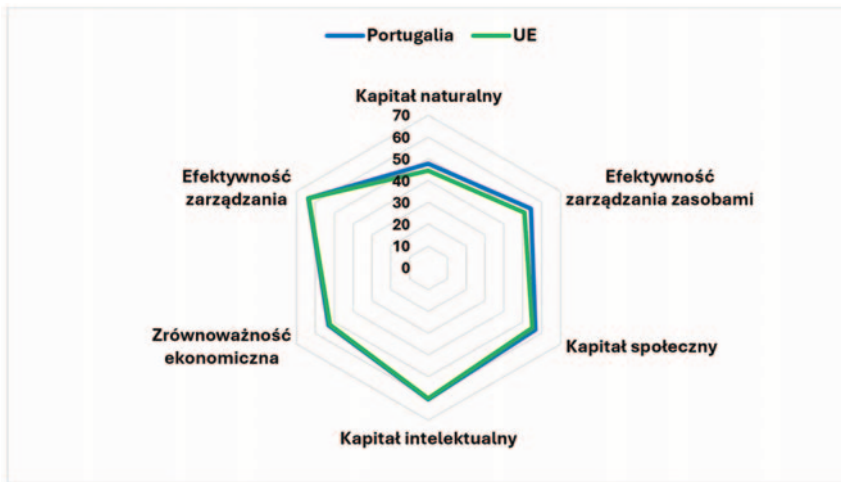
Ze wskazanych pięciu gospodarek, Francja należy do pierwszej grupy spośród europejskich państw o najwyższym GSCI, zajmując siódmą pozycję w światowym rankingu zrównoważonej konkurencyjności, ze wskaźnikiem wynoszącym 57,3 pkt. (patrz: Tab. 1.). W poszczególnych filarach uzyskane wartości w czterech subindeksach, na tle średniej unijnej były w tym państwie wyższe – szczególnie w przypadku kapitału intelektualnego i kapitału społecznego. Niższe zaś w subindeksach dot.: kapitału naturalnego oraz zrównoważoności ekonomicznej (patrz: Ryc. 3, Tab. 1).

Portugalia w 2024 r. w rankingu SolAbility zajęła 10 pozycję, z GSCI wynoszącym 56,0 pkt. (patrz: Tab. 1). We wszystkich z subindeksów dla poszczególnych filarów państwo to uzyskało wartości wyższe od średniej unijnej (patrz: Ryc. 4), szczególnie w zakresie efektywności zarządzania zasobami oraz w kapitale naturalnym.

W przypadku Hiszpanii, która zajęła 31 miejsce w ogólnoswiatowym rankingu (uzyskując 51,9 pkt.), w większości filarów uzyskany wynik był niższy od średniej unijnej. Wyjątek stanowiły: efektywność zarządzania zasobami oraz kapitał społeczny (patrz: Ryc. 5, Tab. 1).

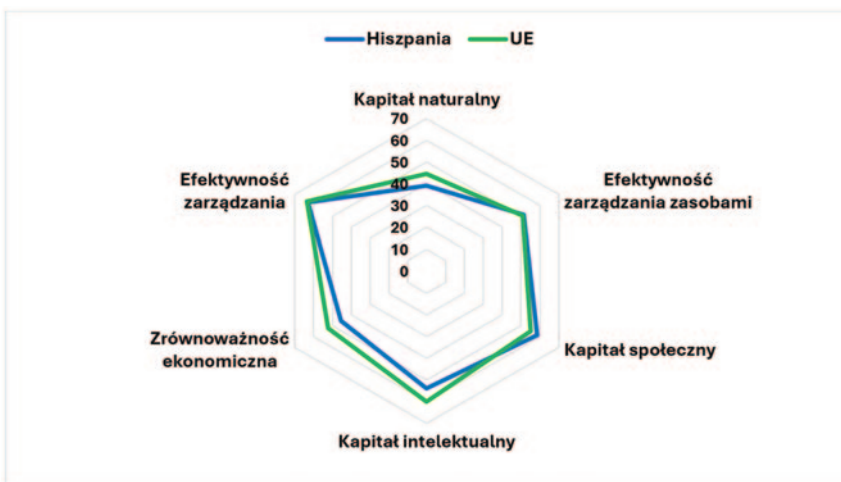
Cypr i Malta, jak nadmieniono, zajmują najniższe pozycje w rankingu SolAbility spośród państw UE. Uzyskana niska punktacja w GSCI (odpowiednio 48,8 pkt. oraz 48,1 pkt.), wynika w dużej mierze z niskiego subindeksu obejmującego filar kapitał naturalny (patrz: Ryc. 6). Cypr w tym wymiarze uzyskał 33,5 pkt, Malta zaś 30,0 pkt. Zbliżone wartości osiągnęły również: Niderlandy (33,3 pkt.), Belgia (35,6 pkt.), Niemcy (37,8 pkt.), Hiszpania (39,1 pkt.) oraz Luksemburg (39,8 pkt.) (patrz: Tab. 1). W ujęciu globalnym uzyskane wartości subindeksu kapitał naturalny plasują Cypr i Maltę na 164 i 176 miejscu (patrz: Tab. 1, kolumna C). Oznacza to wyższą pozycję w rankingu niż mają m.in. Iran, Egipt, Tunezja, Somalia, czy Zjednoczone Emiraty Arabskie, ale znacznie niższą od niektórych małych wyspiarskich państw Globalnego Południa – SIDS), takich np. jak: Fidżi (14 miejsce, 55,1 pkt.), Wyspy Tonga (34 miejsce, 50,7 pkt.), czy Samoa (54 miejsce, 47,9 pkt.) (SolAbility 2024, 80).

Przedstawiona zrównoważona konkurencyjność (i jej filary) w analizowanych pięciu państwach uwypuklają wskazaną we wcześniejszych rozważaniach dużą rozbieżność w zakresie badanej kategorii ekonomicznej w UE. Jest ona wynikiem m.in. różnic w poziomie rozwoju gospodarczo-społecznego, struktur gospodarek, czy też np. podejścia poszczególnych państw do realizacji zadań w ramach Europejskiego Zielonego Ładu

Ryc. 4. Konkurencyjność Unii Europejskiej i Portugalii w zakresie poszczególnych filarów zrównoważonej konkurencyjności w 2024 r. (pkt.)

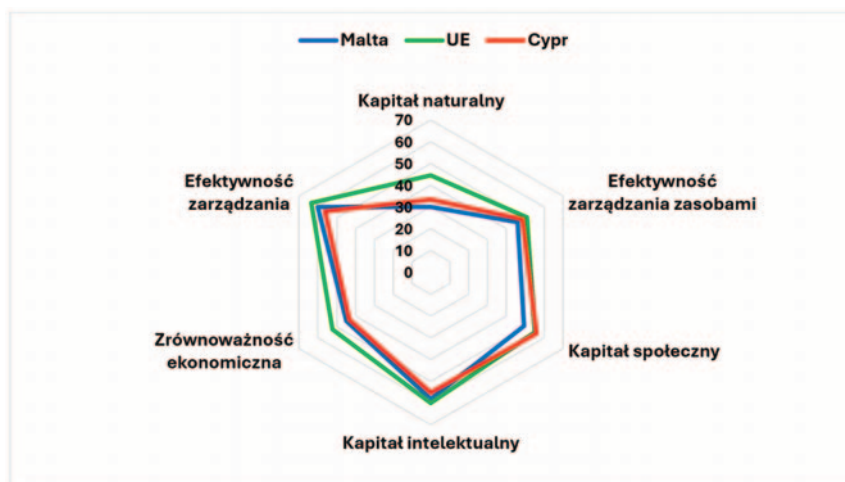
Źródło: opracowanie własne na podstawie SolAbility 2024, 80.

Ryc. 5. Konkurencyjność Unii Europejskiej i Hiszpanii w zakresie poszczególnych filarów zrównoważonej konkurencyjności w 2024 r. (pkt.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: SolAbility 2024, 80.

(por. Falkowski 2025). W uproszczonym, wąskim rozumowaniu, niski wynik (i niską pozycję) Cypru i Malty w rankingu postrzegać należy jako balast dla UE (por. Strzałka 2014; Wódka 2014) i „najsłabsze ogniwo łańcucha” w dążeniu do zrównoważonej konkurencyjności. Uwzględniając jednak specyfikę tych dwóch, małych wyspiarskich państw w kontekście metodologii SolAbility, należy stwierdzić, że państwa te nie mają możliwości uzyskania wysokiej pozycji w rankingu, co jest silnie determinowane przez ich uwarunkowania naturalne. Z tego wynikają dwie podstawowe, istotne z perspektywy artykułu implikacje: po pierwsze, zasygnalizowana wcześniej wątpliwość dot. uniwersalnej aplikacyjności GSCL, sprowadzona w rozważaniach do pytania, czy zasadne jest porównanie państw dużych z małymi w kontekście tak rozumianej (zgodnej

Ryc. 6. Konkurencyjność Unii Europejskiej, Cypru i Malty w zakresie poszczególnych filarów zrównoważonej konkurencyjności w 2024 r. (pkt.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: SolAbility 2024, 80.

z metodologią SolAbility) zrównoważonej konkurencyjności; po drugie, istniejący silny związek pomiędzy podstawą „piramidy” a kolejnymi jej warstwami, co wynika nie tylko z metodologii SolAbility, ale również ze wskazanych takich elementów jak m.in.: poziom rozwoju gospodarczo-społecznego czy struktura gospodarki. Te ostatnie z kolei, szczególnie wśród ekonomistów wyznających pogląd determinizmu geograficznego, implikowane są silnie przez środowisko naturalne – szczególnie w przypadku małych obszarów wyspiarskich.

Problematyka rozwoju RNO UE a zrównoważona konkurencyjność

RNO UE stanowi obecnie dziewięć obszarów. Pięć francuskich departamentów zamorskich – Martynika, Majotta, Gwadelupa, Gujana Francuska i Réunion; jedna francuska wspólnota zamorska – Saint-Martin; dwa portugalskie regiony autonomiczne – Madera i Azory oraz jedna hiszpańska wspólnota autonomiczna – Wyspy Kanaryjskie. Są to geograficznie oddalone od kontynentalnej integralnej części UE (patrz: Tabela 2, kolumny A, B), które, co należy wyraźnie zaznaczyć, nie są tożsame z krajami i terytoriami zamorskimi (KTZ)³ UE.

RNO w kontekście geograficznych uwarunkowań rozwojowych są małymi obszarami wyspiarskimi⁴ – w związku z tym w opinii autora bardziej zasadne jest postrzeganie ich zrównoważonej konkurencyjności przez pryzmat SIDS, a nie np. kontynentalnej części UE.

³ KTZ to obszary zależne konstytucyjnie od trzech państw członkowskich UE: Danii (Grenlandia); Francji (Francuskie Terytoria Południowe i Antarktyczne, Nowa Kaledonia, Polinezja Francuska, Saint Barthélemy, Saint Pierre i Miquelon oraz Wallis i Futuna) i Holandii (Aruba, Bonaire, Sint Eustatius i Saba; Curaçao oraz Sint Maarten). Obywatele KTZ są obywatelami europejskimi, ale KTZ nie należą do terytorium UE. KTZ nie podlegają bezpośrednio prawu UE, korzystają jednak ze statusu „stowarzyszonego” (na mocy traktatu lizbońskiego); status „stowarzyszenia” ma m.in. na celu wsparcie rozwoju gospodarczego i społecznego tych obszarów (Nacewska-Twardowska, Twardowski 2014; Komisja Europejska 2025).

⁴ Z geograficznego punktu widzenia nie wszystkie RNO są wyspami – nie są „otoczone wodą”. W metodologii ONZ i jej agend w kontekście problemów rozwoju uznaje się takie państwa jak: Belize, Gujana, Gwinea Bissau i Surinam za tzw. wyspy kontynentalne (*mainland island*). Kwestia ta stanowi jedną z najbardziej kontrowersyjnych związanych z klasyfikacją SIDS. Problem ten, jak i tzw. wysp połączonych (*connected island*) czy też wysp podzielonych (*divided island*), omówiony jest w literaturze przedmiotu – patrz: m.in. Jasiński 2025; Mac-Feely et al. 2021, UNCTAD 2022). Wątki te będą również zasygnalizowane w dalszych częściach artykułu. Na potrzeby artykułu przyjęto, że Gujana Francuska jest „wyspą kontynentalną”, francuska część Wyspy Św. Marcina (Saint-Martin) jest wyspą podzieloną (*dualną*).

Tab. 2. Podstawowe informacje dot. Regionów najbardziej oddalonych w 2022 r.

Źródło: obliczono na podstawie: Eurostat 2025.

RNO	Położenie	Odległość od stolicy państw (w tys. km)	Powierzchnia			Liczba mieszkańców			PKB per capita jako procent średniej UE (UE = 100)
			w tys. km ²	% państwa	% UE	w mln	% państwa	% UE	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I
Azory	Ocean Atlantycki	1,548	2, 322	2,529	0,055	0,237	2,289	0,053	67
Gujana Francuska	Ameryka Południowa	7,841	83,751	13,117	1,982	0,296	0,436	0,066	46
Gwadelupa	Morze Karaibskie	7,578	1,685	0,264	0,040	0,408	0,601	0,091	69
Madera	Ocean Atlantycki	1,041	0,802	0,870	0,019	0,251	2,425	0,056	69
Majotta	Ocean Indyjski	8,444	0,367	0,057	0,009	0,299	0,441	0,067	30
Martynika	Morze Karaibskie	7,641	1,108	0,174	0,026	0,352	0,519	0,079	76
Reunion	Ocean Indyjski	9,921	2,504	0,392	0,059	0,870	1,282	0,195	68
St. Martin	Morze Karaibskie	6,700	0,053	0,008	0,001	0,032	0,047	0,007	-
Wyspy Kanaryjskie	Ocean Atlantycki	1,850	7,447	1,472	0,176	2,252	4,748	0,504	62
RAZEM	-	-	97,717	-	2,367	4,997	-	1,118	-

Podstawowym kryterium wyróżnienia grupy małych (rozwijających) się gospodarek wyspiarskich w kontekście ich problemów rozwojowych było (jest) ich niekorzystne z perspektywy handlu międzynarodowego położenie geograficzne. Wraz z pozostałymi wspólnymi cechami wynikającymi z uwarunkowań geograficznych (m.in. małymi rozmiarami, izolacją, ograniczonymi zasobami naturalnymi, czy podatnością na klęski żywiołowe) uznano, że w dużym stopniu determinują one wąską specjalizację (głównie turystyczną) i marginalne znaczenie w handlu międzynarodowym tych obszarów. Ponadto gospodarki SIDS nie są w stanie wykorzystać efektu skali, uzależnione są od importu i są kulturowo zdominowane przez Globalną Północ. Charakteryzują się również m.in. niskim stopniem wykorzystania zasobów pracy, wysokimi kosztami transportu, infrastruktury i administracji oraz podatnością na działalność przestępczą (pranie pieniędzy, narkotyki i korupcja) (Hein 2004; Jasiński 2017, 2020, 2025; MacFeely et al. 2021, UNCTAD 2022).

Cechy te determinują również zrównoważoną konkurencyjność tych obszarów. Odzwierciedleniem są m.in. wyniki GSCI. W przytoczonym rankingu (SolAbility 2024) SIDS – podobnie, jak Cypr i Malta, zajmują częściowo zbliżone oraz w przeważających przypadkach niższe pozycje. Najwyższą – 37 osiągnął Singapur (50,4 pkt.). Najniższe – Papua Nowa Gwinea (171 miejsce, 35,9 pkt.), Republika Komorów (173 miejsce, 35,8 pkt.) oraz Haiti (176 miejsce, 35,0 pkt.) (SolAbility 2024, s. 80). Dalekie miejsce ostatnich państw nie jest zaskoczeniem – z wyjątkiem Papuy Nowej Gwinei, są to państwa klasyfikowane jako najslabiej rozwinięte (LDC). Zastanawiająca jednak może być pozycja Singapuru w rankingu zrównoważonej konkurencyjności. Patrząc z innej perspektywy, jest to państwo bardzo zamożne (o dochodzie narodowym ponad 111,2 tys. USD per capita w 2023 r.) i o bardzo wysokim wskaźniku rozwoju społecznego (0,946 w 2023 r.). Ten ostatni uplasował Singapur na 13 pozycji na świecie w rankingu HDI; wyższej niż m.in. Wielka Brytania, Kanada, Stany Zjednoczone Ameryki czy Japonia (HDI 2025, 274). Przyglądając się jednak wynikom w poszczególnych filarach zrównoważonej konkurencyjności w Singapurze, widać ich silnie zróżnicowane (por. SolAbility, 2024, s. 80), co potwierdza nie tylko słabe (w porównaniu z dużymi państwami kontynentalnymi) wyposa-

zenie w zasoby, ale również większy nacisk na konkurencyjność – realizowaną nie do końca zbieżnie „z dbałością o środowisko i społeczeństwo” (por. Bhaskaran 2004).

W kontekście dalszych rozważań istotne wydaje się rozszerzenie wątku analogii pomiędzy trudnościami determinującymi rozwój oraz zrównoważoną konkurencyjność SIDS i RNO, ze względów ograniczonych ram artykułu ograniczoną do dwóch kwestii.

Za najistotniejszą w obu przypadkach należy uznać izolację, separację, czy też – co zostało wskazane – niekorzystne położenie względem obszarów wysokorozwiniętych (kontynentów). Oddalenie od głównych ośrodków życia gospodarczo-społecznego, niekoniecznie związane jest z liczbą kilometrów, choć tak to zostało zasygnalizowane w tab. 3., kolumna B. Jest to raczej „odległość gospodarcza”, czyli odzwierciedlona w kosztach transportu i szeroko rozumianych kosztach transakcji handlu zagranicznego (Dudziński 1992, 25; Jasiński 2020, 269).

ONZ i jej wyspecjalizowane agendy (w tym UNCTAD) w kontekście wyzwań rozwojowych SIDS stosują wskazane pojęcie oddalenia (*remoteness*), postrzegając je znacznie szerzej. Uwzględniają sześć jego wymiarów: tradycyjnie, geograficznie rozumianą odległość od rynków; odległość od źródeł finansowania; odległość od ośrodków kulturalnych i politycznych; połączenia transportowe (infrastrukturę transportową); więzi społeczne i polityczne oraz połączenia cyfrowe (infrastrukturę cyfrową). Kwantyfikując je, tworzą na ich bazie miernik *Remoteness Index* (RI) (Cantu-Bazaldua 2021, 5-6).

W wyniku aplikacji danych za 2019 rok (dla 38 SIDS) uzyskano najwyższy wskaźnik RI (powyżej 80 pkt.) w siedmiu państwach Oceanii (Tuvalu, Wyspy Tonga, Vanuatu, Samoa, Wyspy Salomona, Kiribati oraz Fidżi) potwierdzające ich największe oddalenie. Najmniejszy wskaźnik (poniżej 40 pkt.) uzyskano w czterech (Bahamy, St. Kitts i Nevis, Singapur oraz Bahrajn) – plasując je jako państwa w najmniejszym stopniu oddalone spośród analizowanych SIDS (Cantu-Bazaldua 2021, 17). Pomijając kwestię metodologii RI i w dużym uproszczeniu, odnosząc się tylko do uzyskanych jego wartości, można wysnuć istotny wniosek w kontekście prowadzonych rozważań: SIDS w najmniejszym stopniu oddalone (w rozumieniu UNCTAD) są najzamożniejszymi, dynamicznie rozwijającymi się państwami. W szerszym kontekście (np. zjawiska rajów podatkowych) uznać je nawet należy za korzystnie położone – Bahamy oraz St. Kitts i Nevis leżą w basenie Morza Karaibskiego (bliskość Stanów Zjednoczonych Ameryki), a Singapur i Bahrajn to wyspy trwale połączone (tzw. *connected island*) z państwami kontynentalnymi – odpowiednio z Malesją i Arabią Saudyjską. Wniosek ten jest przesłanką do przychylenia się do poglądu, że zjawisko to ma nadal silny (tak pozytywny, jak i negatywny) wpływ na procesy rozwoju.

Tak rozumiane oddalenie w obszarów wyspiarskich, oczywiście możliwe „do zmniejszenia”, nie zmienia jednak peryferyjnego charakteru zarówno SIDS, jak i RNO, z wszelkimi konsekwencjami gospodarczo-społecznymi wynikającymi z układu Rdzeń-Peryferia w gospodarce światowej.

Drugą istotną barierą rozwoju jest fakt bycia małym. Pojęcie to należy rozumieć szeroko – tzn. zarówno SIDS, jak i RNO są nie tylko małe populacyjnie (por. Tab. 3, kolumny F, G, H), terytorialnie (por. Tab. 3, kolumny C, D, E), ale również gospodarczo – tzn. charakteryzuje je niewielka (mała) gospodarka (por. Tab. 3, kolumna I). Wskazane elementy mają wielowymiarowe konsekwencje gospodarczo-społeczne, częściowo już zasygnalizowane we wcześniejszych rozważaniach: mała liczba ludności to m.in. niewielkie zasoby siły roboczej, niewielki rynek wewnętrzny; mała (często rozproszona) powierzchnia to m.in. niewielkie zasoby naturalne; mała gospodarka zaś to m.in. ograniczone możliwości udziału w handlu międzynarodowym, czy też nie-możliwość wpływu na ceny międzynarodowe (szerszej patrz: Jasiński 2017, 2020, 2025).

Pomimo tych wspólnych cech dla SIDS i RNO, różnią się one zasadniczo pod względem powiązań z metropoliami. Na potrzeby dalszych rozważań z małych obszarów wyspiarskich położonych w pasie tropikalnym można w uproszczeniu wyróżnić można trzy kategorie jednostek geopolitycznych: (niepodległe) państwa wyspiarskie, wyspiarskie terytoria zależne oraz wyspy stanowiące integralną część państw kontynentalnych. RNO należy zaliczyć do trzeciej grupy i tu wątpliwości nie ma. W literaturze przedmiotu istnieje jednak spór, wynikający z doboru kryteriów klasyfikacji SIDS, w tym m.in. sprowadzający się do dylematu, czy do kategorii SIDS należy zaliczać tylko państwa, czy również terytoria zależne⁵. Wraz z innymi wątpli-

⁵ Literatura przedmiotu wskazuje na liczne klasyfikacje form ustrojowych terytoriów zależnych. Szerzej patrz np.: (Sobczyński 2006, 253).

wościami (dot. m.in. wielkości państwa, wyspiarskiego charakteru, czy poziomu rozwoju) doprowadziło to do zaistnienia w literaturze przedmiotu licznych klasyfikacji uwzględniających odmienne aspekty, m.in. ekonomiczne, polityczne, czy instytucjonalne. Zestawiając powszechnie dostępne listy małych obszarów wyspiarskich (również te o charakterze historycznym⁶), stwierdzić można, że praktycznie każdy z liczących się podmiotów podejmujących tę problematykę podaje inną liczbę SIDS – od 18 do 58 (szerzej patrz: Encontre 2004; Jasiński 2020, 2025; MacFeely et al. 2021, UNCTAD 2022). W przypadku dłuższych list, ujęte są terytoria zależne.

Argumentem przemawiającym za wyłączeniem (małych) zależnych terytoriów wyspiarskich z listy SIDS jest poziom ich rozwoju: wyższy, niż w części (niepodległych) państw. Na podstawie wieloletnich obserwacji przyjęto, że rozwój gospodarczo-społeczny małych państw wyspiarskich, a szczególnie terytoriów zależnych, jest wprost proporcjonalny do siły politycznych związków tych obszarów z dawnymi i obecnymi metropoliami. Im zależność jest większa, tym poziom rozwoju wyższy. W wyniku innego statusu, zajmują one nieco odmienną pozycję w gospodarce światowej, przez co ich problemy gospodarczo-społeczne są różne. W dużym uproszczeniu sprowadzić to można do stwierdzenia, że „zależność” się opłaca: liczne wyzwania i problemy ekonomiczno-społeczne obszarów wyspiarskich, w tym szeroko rozumiane oddalenie są (czy też mogą być) łagodzone poprzez wsparcie (na preferencyjnych warunkach) ze strony metropolii (Armstrong et. al. 1998; Armstrong, Read 2000; Bertram 2004; McElroy, Sanborn 2005; Bertram, Poirine 2020).

Argument ekonomiczny jest jedną z przesłanek, którą część badaczy problematyki tłumaczy m.in. współczesną opieszałość w dążeniu do niepodległości nadal licznych zależnych obszarów wyspiarskich na świecie (por. Jasiński 2020). Bycie pełnoprawną częścią metropolii, jak w przypadku RNO, z tej perspektywy wydaje się najkorzystniejsza⁷. W wyniku wskazanych przesłanek analizowane oddalone części UE, mimo że są małymi obszarami wyspiarskimi położonymi w pasie tropikalnym, to na ogół nie są klasyfikowane jako SIDS. Podobna sytuacja dotyczy innych (małych) obszarów wyspiarskich odległych od części kontynentalnych – np. Wyspy Wielkanocnej (Rapa Nui), która położona jest o około 3,6 tys. km. od Chile.

Reasumując, stwierdzić należy, że przytoczone argumenty przemawiają za tym, aby problematykę RNO, szczególnie w kontekście zrównoważonego rozwoju, analizować z perspektywy SIDS, a nie państw kontynentalnych UE. Takie wyzwania i problemy, jak: zmiany klimatyczne i podnoszenie się poziomu mórz (oceanów); klęski żywiołowe i katastrofy ekologiczne; gospodarowanie odpadami; zasoby przybrzeżne i morskie; zasoby słodkiej wody; zasoby gleb; zasoby energetyczne; zasoby (walory) turystyczne; bioróżnorodność; instytucje krajowe i zdolności administracyjne; instytucje regionalne i współpracę techniczną; transport i komunikacja; nauka i technika oraz rozwój zasobów ludzkich (zob. więcej: United Nations General Assembly 1994), charakterystyczne dla SIDS, bliższe są RNO niż kontynentalnej części UE. Trzeba również mieć świadomość, że brak powszechnie uzgodnionej definicji SIDS doprowadził do dużej heterogeniczności w tej grupie. W rezultacie pojęcie to ma charakter bardziej techniczny i polityczny, a nie ekonomiczny. Należy mieć również na względzie, że przynależność do SIDS jest w dużej mierze określana samodzielnie (por. Jasiński 2025, 21). Mimo formalnego nieujmowania RNO jako SIDS badanie ich w kontekście zrównoważonej konkurencyjności wydaje się być w odczuciu autora zasadne.

Patrząc z perspektywy UE, ma ona świadomość specyfiki uwarunkowań i nadal istniejących wyzwań rozwojowych stojących przed RNO, wynikających m.in. z braku zaspokojenia podstawowych potrzeb, mających znaczenie dla jakości życia i realizacji celów zrównoważonego rozwoju⁸, takich jak np. dostęp do

⁶ Poprawa kondycji ekonomicznej Malty wraz z faktem wystąpienia (w kwietniu 2004 r.) tego państwa z Sojuszu Małych Państw Wyspiarskich (AOSIS) oraz członkostwem (w maju 2004 r.) w Unii Europejskiej, spowodowały formalną zmianę statusu tego państwa – usunięcie z większości powszechnie akceptowanych list SIDS (Strzałka 2014; Jasiński 2020, 2025).

⁷ Przedstawione przez autora rozumowanie jest pewnym uproszczeniem – rzeczywistość jest bardziej złożona, co wynika m.in. z różnorodnych form „zależności” (por. przypisy 3 i 5). W polskiej literaturze przedmiotu modyfikowaniem form statusu dla osiągnięcia jak największych korzyści z (preferencyjnego) wsparcia przez metropolię na przykładzie dawnych Antyli Holenderskich i reformy ustrojowej tego obszaru z 2010 r. przedstawia R. Żelichowski, w: (Żelichowski 2022, 237).

⁸ W szczególności dotyczy to celów: „Koniec z ubóstwem”, „Dobre zdrowie i jakość życia”, „Dobra jakość edukacji”, „Równość płci”, „Czysta woda i warunki sanitarne”, „Czysta i dostępna energia”, „Wzrost gospodarczy i godna praca”, „Mniej nierówności” oraz „Działania w dziedzinie klimatu” (Komisja Europejska 2022).

wody, edukacji, czy opieki zdrowotnej. RNO postrzegane są przez UE jako obszary posiadające atuty („potencjał”), które były i nadal są przez nią (oraz same RNO) rozwijane (Panciszko 2014; Komisja Europejska 2022). Ze względu na ograniczone ramy artykułu oraz różnice w uwarunkowaniach i wyzwaniach rozwoju pomiędzy poszczególnymi RNO, w dalszych rozważaniach zarysowane zostaną jedynie główne kierunki wsparcia ze strony UE tych obszarów.

W związku ze swoją charakterystyką, RNO zmagają się z najwyższym w UE poziomem ubóstwa, analfabetyzmu i bezrobocia oraz odsetkiem młodzieży niekształcącej się, nie szkolącej się, niepracującej. Również poziom wykształcenia jest tam najniższy. W części tych regionów znaczna część osób nie ma dostępu do czystej wody, godnych warunków mieszkaniowych, energii elektrycznej, edukacji, opieki zdrowotnej, transportu publicznego oraz Internetu (Komisja Europejska 2022). Problemy te wskazują na szczególną bliskość z wyzwaniami stojącymi przed SIDS.

W wyniku tego podstawowym kierunkiem (filarem) działań UE jest przeciwdziałanie ubóstwu oraz propagowanie równości i włączenia społecznego. Przede wszystkim w szerszym uczestnictwie kobiet w rynku pracy dostrzega się możliwość nie tylko zwiększenie wskaźnika zatrudnienia, ale również zniwelowania różnic w traktowaniu kobiet i mężczyzn w obszarze miejsc pracy, opieki, wynagrodzeń, zrównania w procesie podejmowania decyzji oraz likwidacji przemocy ze względu na płeć. Drugim głównym kierunkiem jest umożliwienie dostępu do odpowiednich warunków mieszkaniowych, wody, Internetu oraz przystępnych cenowo transportu i energii osobom ich nie posiadającym. Trzecim jest wsparcie dostępu do opieki zdrowotnej, promocja zdrowia i profilaktyki chorób (w tym tropikalnych) oraz zwiększenie gotowości na wypadek pandemii. Czwarty z kierunków działań to wsparcie młodzieży, głównie w zakresie kształcenia, szkolenia, zatrudnienia i przedsiębiorczości (Komisja Europejska 2022).

Oprócz wskazanej strategii „człowiek na pierwszym miejscu” (Komisja Europejska 2022), w szerszym kontekście wsparcie RNO ma na celu „wykorzystanie atutów, zmniejszenie ograniczeń” oraz podejmowanie działań ukierunkowanych na „najważniejsze sektory” (Komisja Europejska 2022). W wyniku promowania „strategii inteligentnej specjalizacji”, największy potencjał RNO dostrzega się w sektorze rolno-spożywczym, biogospodarce, zrównoważonej niebieskiej gospodarce (*blue economy*), badaniach i szkoleniach w zakresie medycyny tropikalnej, turystyce oraz w sektorze kreatywnym. Wspierając badania naukowe i innowacje w tych obszarach, UE dostrzega możliwość zintegrowania ich z europejską przestrzenią badawczą (EPB)⁹. Oddalenie, podstawowe wyzwanie RNO, uzależnienie od połączeń lotniczych i morskich, będzie niwelowane poprzez wspieranie mobilności, transportu, turystyki i kultury. Za szczególnie istotne uważa się również wspieranie różnorodności biologicznej. Potrzeba ochrony i odbudowy ekosystemów ma na celu zapewnienie nie tylko czystego powietrza, wody oraz łagodzenie skutków zmian klimatu, ale również wspieranie wielu sektorów opartych na bioróżnorodności – turystyki, rybołówstwa, leśnictwa i rolnictwa. Wzmocnienie we wskazanym kierunku ma również posłużyć dywersyfikacji gospodarki – np. w kierunku badań naukowych i rozwoju w dziedzinie produktów farmaceutycznych (Komisja Europejska 2022).

W niebieskiej gospodarce dostrzega się szczególnie i wyjątkowy potencjał, co wynika m.in. z posiadania wyłącznych stref ekonomicznych (EEZ)¹⁰, które w przypadku RNO stanowią ponad połowę tego typu stref

⁹ Celem europejskiej przestrzeni badawczej (EPB) jest tworzenie jednolitego unijnego rynku badań, innowacji i technologii. Jej zadaniem jest ułatwianie swobodnej cyrkulacji naukowców i wiedzy oraz pomoc w ujednocnianiu krajowej polityki i programów badawczych. Nowa (po zmianach 2020 r.) europejska przestrzeń badawcza ma za zadanie wzmacnianie koordynacji w UE, między UE a państwami członkowskimi i sektorem prywatnym, a także partnerami międzynarodowymi, zapewniając Europie przewagę konkurencyjną z korzyścią zarówno dla firm, jak i obywateli (Komisja Europejska 2025).

¹⁰ Wyłączna strefa ekonomiczna (*Exclusive Economic Zone* – EEZ) to obszar rozciągający się poza morzem terytorialnym do 200 mil morskich (370 km) mierzonych od linii podstawowej. Na tym obszarze państwo nadbrzeżne posiada wyłączne prawa suwerenne do: badania i eksploatacji, ochrony i gospodarowania zasobami naturalnymi, zarówno żywymi, jak i nieożywionymi dna morza, jego podziemia oraz pokrywających je wód; wznoszenia i użytkowania sztucznych wysp, instalacji i konstrukcji; badań naukowych morza oraz ochrony i zachowania środowiska morskiego. Największą na świecie EEZ posiada Unia Europejska. Wśród państw narodowych, do pierwszej dziesiątki pod względem powierzchni wyłącznej strefy ekonomicznej należą: Stany Zjednoczone Ameryki, Francja (głównie dzięki terytoriom i departamentom zamorskim), Indonezja, Nowa Zelandia, Australia, Federacja Rosyjska, Federacyjne Stany Mikronezji, Japonia, Brazylia oraz Kanada (Seaarounds 2025).

UE. Istotną część gospodarek RNO nadal stanowi rybołówstwo i transport morski, dlatego priorytetem jest rozwijanie niebieskiej gospodarki w sposób zrównoważony, m.in. poprzez ochronę różnorodności biologicznej otaczających je mórz. Działania te opierające się na odbudowie oceanów i zasobów wodnych dają również możliwość koordynowania środków służących rozwinięciu neutralnej dla klimatu niebieskiej gospodarki oraz zmniejszenia zanieczyszczenia i emisji gazów cieplarnianych w sektorze morskim (Komisja Europejska 2020).

Kolejnym z działań jest wspieranie rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, którego głównym celem jest poprawa jakości żywności, zwiększenie efektywności gospodarowania zasobami oraz ograniczenie śladu węglowego produkcji żywności. Zgodnie z promowaną strategią „od pola do stołu” zwiększenie rolnictwa ekologicznego w RNO może przynieść korzyści zarówno dla środowiska, jak i gospodarki. Rozwój i dostosowanie (do przyszłych potrzeb) rolnictwa ekologicznego, w którym wykorzystuje się mniej pestycydów chemicznych i antybiotyków ma, wraz z agroekologicznym podejściem, kluczowe znaczenie dla poprawy konkurencyjności oraz osiągnięcia większej niezależności żywnościowej w tych regionach (Komisja Europejska 2020).

Kolejnym istotnym filarem wsparcia RNO jest transformacji ekologiczna oraz cyfrowa. W pierwszym przypadku celem transformacji jest przekształcenie społeczeństwa i gospodarki, tak aby we wszystkich obszarach funkcjonowały one w sposób zrównoważony, przyjazny dla środowiska i neutralny dla klimatu. Przez swój wyspiarski charakter (specyficzne odizolowane laboratorium) RNO w postrzeganiu UE stać się mogą „wzorami do naśladowania” nie tylko dla SIDS, ale również dla innych obszarów nadmorskich w kwestii rozwoju, funkcjonowania zgodnie z zasadami gospodarki o obiegu zamkniętym i neutralności klimatycznej oraz inwestowania i tworzenia miejsc pracy w ramach zielonych i niebieskich rozwiązań w sektorach takich, jak: turystyka, rolnictwo i rybołówstwo (Komisja Europejska 2020).

Klimat, różnorodność biologiczna i środowisko postrzegane są jako priorytetowe do wspierania przez UE. W bogatych zasobach energii odnawialnej w RNO (słonecznej, wiatrowej, morskiej i geotermalnej) dostrzega się możliwość osiągnięcia pozycji lidera w procesie przejścia na czystą energię, przyczyniając się tym samym do osiągnięcia celu UE, jakim jest neutralność klimatyczna do 2050 r. Trzeba jednak mieć na względzie, że regiony te nadal polegają na przywozie paliw kopalnianych w celu zaspokojenia swoich potrzeb energetycznych. Generuje to wysokie emisje oraz koszty pogłębiające uzależnienie od importu. Szczególnie wobec wysokich cen energii, do których przyczyniły się napięcia geopolityczne, wzrasta ryzyko ubóstwa energetycznego. Ze względu na zależność od przywozu zasobów oraz wysoki poziom wytwarzania odpadów, do których w dużym stopniu przyczynia się turystyka, EU dostrzega potrzebę wsparcia w zakresie stworzenia gospodarki o obiegu zamkniętym (Komisja Europejska 2022).

Wzmacnianie współpracy z pozostałymi częściami UE, państwami sąsiadującymi oraz innymi krajami stanowi kolejny filar wsparcia RNO. Kwestia oddziaływania zewnętrznego wydaje się najistotniejsza z szerokiej, globalnej perspektywy interesów UE, w tym w kontekście wzmacniania jej zrównoważonej konkurencyjności. Niewątpliwie położenie RNO w tej perspektywie jest najmocniejszym ich atutem, umożliwia bowiem oddziaływanie UE na rzecz jej interesów oraz propagowanie wyznawanych wartości w skali globalnej. Bliskość państw trzecich stwarza również szanse w zakresie handlu i współpracy. Wpływa to również na silną presję migracyjną ze strony państw sąsiednich, szczególnie w przypadku Wysp Kanaryjskich, Gujany Francuskiej, Majotty i Saint-Martin. Skłania to UE do działań w kierunku sprostania szczególnym wyzwaniom migracyjnym w RNO, m.in. w zakresie zapewnienia warunków i procedur przyjmowania osób ubiegających się o azyl, zarządzania granicami i ich kontroli czy integracji migrantów (Komisja Europejska 2022).

Ostatnie z działań UE na rzecz RNO mają na celu scalanie działań we wskazanych filarach poprzez wzmacnianie partnerstwa, dialogu i wsparcia, umożliwiające m.in. włączenie specyfiki tych ostatnich obszarów do głównego nurtu polityki (Komisja Europejska 2022).

Reasumując, główne kierunki wspierania RNO są zbieżne ze zrównoważonym rozwojem, co również wzmacnia zrównoważoną konkurencyjność tych obszarów Francji, Portugalii i Hiszpanii, a w konsekwencji całej UE. Pomimo „ograniczeń” wynikających z wyspiarskiego charakteru, najwyższego w UE poziomu ubóstwa, analfabetyzmu, bezrobocia, młodzieży niekształcącej się, nie szkolącej się, niepracującej, jak również niższego poziomu wykształcenia, znacznego ograniczenia w dostępie do czystej wody, godnych warunków

mieszkaniowych, energii elektrycznej, edukacji, opieki zdrowotnej, transportu publicznego oraz Internetu, obszarów tych nie należy postrzegać jako najsłabszego elementu w kontekście wzmocnienia konkurencyjności. RNO posiadają bowiem coś, co daje UE dużą możliwość wzmocnienia swojej pozycji globalnego lidera, niewątpliwy atut: strategiczne położenie geograficzne, pozwalające m.in. na dogodniejsze prowadzenie badań przestrzeni kosmicznej i działalności astrofizycznej oraz rozbudowę infrastruktury kosmicznej; wykorzystanie rozległych wyłącznych stref ekonomicznych itd. W przypadku tych obszarów mówić można o specyficznym paradoksie – ich największa wada (oddalenie, wyspiarski charakter) jest (a raczej może się stać) ich najmocniejszą stroną. Stanowią przykład sposobności przekucia słabości w siłę.

Podsumowanie i wnioski

Przedstawiona koncepcja zrównoważonej konkurencyjności jest względnie nową kategorią ekonomiczną. Konkurencyjność ta odnosi się do wzrostu wydajności wykorzystania zasobów materialnych i niematerialnych, przy jednoczesnym dążeniu do równowagi środowiskowej i społecznej.

Z przeprowadzonego badania wynika, że UE jest światowym liderem w tej dziedzinie. Poziom zrównoważonej konkurencyjności jest jednak bardzo różny w poszczególnych państwach członkowskich, co jest wynikiem m.in. różnic w poziomie rozwoju, struktur gospodarek, jak i podejścia do realizacji zadań w ramach Europejskiego Zielonego Ładu. Najbardziej konkurencyjne w zrównoważony sposób są: Szwecja, Finlandia i Dania. Najmniej – Węgry, Rumunia oraz wyspiarskie Cypr i Malta.

Silną stroną (silnymi filarami) Unii Europejskiej są zdolność do tworzenia ram dla trwałego i zrównoważonego bogactwa, czyli efektywność zarządzania, oraz zdolność do generowania dobrobytu i miejsc pracy poprzez innowacje i sektory o wartości dodanej na zglobalizowanych rynkach, szeroko rozumiany kapitał intelektualny. Słabą stroną z kolei są dwa pierwsze filary (w piramidzie zrównoważonej konkurencyjności) – kapitał naturalny (środowisko naturalne), w tym dostępność zasobów i poziom ich wyczerpania oraz efektywność zarządzania zasobami. Stanowią one największe wyzwanie stojące przed państwami UE w kontekście analizowanej kategorii.

RNO, geograficznie oddalone od kontynentalnej części UE, w wąskim rozumieniu stanowią mogą „najsłabsze ogniwo łańcucha” – balast dla kontynentalnej jej części w kontekście zrównoważonej konkurencyjności. Wynika on z konieczności wspierania finansowego tych obszarów w celu niwelowania licznych problemów i wyzwań rozwojowych. W szerszym kontekście natomiast, w perspektywie przeciwdziałania ewentualnym spowolnieniom efektów działań na rzecz zwiększania konkurencyjności zrównoważonej Unii Europejskiej wynikającym m.in. z presji otoczenia międzynarodowego RNO, w wielu wymiarach wydają się być szczególną, unikatową wartością. Wynika ona ze strategicznego położenia, które nie wpływa bezpośrednio tylko rozległe wyłączne strefy ekonomiczne (obszary oceaniczne) i zawarte w nich potencjalne zasoby (m.in. w dnie morskim), mogące potencjalnie wzmocnić najsłabsze z filarów zrównoważonej konkurencyjności, ale przede wszystkim na możliwości oddziaływania UE na rzecz jej interesów oraz propagowania wyznawanych wartości w skali globalnej, czy też zwiększenia szans w rywalizacji, czy to na morzach i ocenach, czy w przestrzeni kosmicznej.

W szerokiej geopolitycznej perspektywie należy mieć na względzie koncepcję A. Mahana, która zakłada, że tworzenie oraz upadek wielkich państw wiązał się prawie zawsze z rywalizacją na morzach (oceanach). Główną przesłanką do uzyskania przez państwa (i naród) miana mocarstwa było powodzenie gospodarcze oraz wojenne na morzach i oceanach (Eberhart 2013, 630, za: Mahan 1897). Postrzegając UE jako jednolity organizm i przyjmując pogląd, że „obecnie państwo panujące nad Atlantykiem i nad Pacyfikiem mogłoby, gdyby sobie tego życzyło, sprawować kontrolę nad całym światowym handlem, a co za tym idzie – światową gospodarką” (Friedman 2009, 18-19), należy odejść od postrzegania RNO przez pryzmat wąsko rozumianego rachunku ekonomicznego. W tym kontekście są one (wraz z KTZ) szczególnie cenne dla UE. Przyjmując tę optykę stwierdzić należy, że RNO to obszary, w przypadku których największa wada (wynikająca z oddalenia, wyspiarskiego charakteru), stanowią może ich najmocniejszą stronę, w kontekście zarówno ich rozwoju, jak i wzmocnienia zrównoważonej konkurencyjności UE.

Literatura

- Armstrong, Harvey. et. al. 1998. *Comparison of the Economic Performance of Different Micro-states, and between Micro-states and Larger Countries*, „World Development”, 26, 4: 639-656.
- Armstrong, Harvey. Read, Robert. 2000. *Comparing the Economic Performance of Dependent Territories and Sovereign Microstates*, Chicago: University of Chicago, Chicago.
- Bertram, Geoff. 2004. *On the Convergence of Small Island Economies with Their Metropolitan Patrons*, „World Development”, 32, 2: 343-364.
- Bertram, Geoff. Poirine, Bernard. 2020. „Economics and Development”, in: *The Routledge International Handbook of Island Studies. A World of Islands* Godfrey Baldacchino (ed.), Routledge.
- Bhaskaran, Manu. 2004. „Trends in Singapore's Competitiveness”, in: *Competitiveness Strategies for Small States*, Lino Briguglio, Gordon Cordina (ed.), Malta: Islands and Small States Institute.
- Cantu-Bazaldúa, Fernando. 2021. *Remote but well connected? Neighbouring but isolated? Measuring remoteness in the context of SIDS*, „UNCTAD Research Paper”, 67:1-35.
- Cheba, Katarzyna. 2019. *Zrównoważona międzynarodowa konkurencyjność krajów Unii Europejskiej. Studium teoretyczno-empiryczne*. Warszawa: CeDeWu.
- Cheba, Katarzyna. Bąk, Iwona. Szopik-Depczyńska, Katarzyna. 2020. *Sustainable Competitiveness as a New Economic Category – Definition and Measurement Assessment*, „Technological and Economic Development of Economy”, 26, 6:1399-1421. <https://doi.org/10.3846/tede.2020.13528>.
- Dudziński, Jerzy. 1992. *Położenie geograficzne jako bariera rozwoju ekonomicznego*, Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Eberhart, Piotr. 2013. *Koncepcja nawalizmu Alfreda Thayera Mahana*, „Przegląd Geograficzny”, 85, 4:629-654.
- Encontre, Pierre. 2004. *SIDS as a category: adopting criteria would enhance credibility*. Is a special treatment of small island developing States possible? Geneva: UN.
- Falkowski, Krzysztof. 2025. *Konkurencyjność zrównoważona Unii Europejskiej*, „Współczesna Gospodarka”, 19, 1/S:91-104. Doi: <https://doi.org/10.26881/wg.2025.1/S.07>.
- Friedman, George. 2009. *Następne 100 lat*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- HDI. 2025. *Human Development Report 2025*, New York: United Nations Development Programme.
- Hein, Philippe. 2004. *Small island developing States: origin of the category and definition issues*. Is a special treatment of small island developing States possible? Geneva: UN.
- Jasiński, Michał. 2017. *Modele rozwoju gospodarczego a poziom rozwoju społecznego i zamożności w małych państwach wyspiarskich na świecie*, „Studia i Prace WNEiZ US”, 9/2: 317-333. <http://doi.org/10.18276/sip.2017.49/2-23>.
- Jasiński, Michał. 2020. *Podwójna izolacja jako determinanta rozwoju społeczno-ekonomicznego małych państw wyspiarskich Globalnego Południa*, „Studia Polityczne”, 48, 2:261-284. <https://doi.org/10.35757/STP.2020.48.2.10>.
- Jasiński, Michał. 2025. *Specjalizacja turystyczna małych państw wyspiarskich globalnego Południa a poziom ich rozwoju społecznego, zamożności oraz ubóstwa*, „Studia Periegetica”, 47, 1:1-25. <https://doi.org/10.58683/sp.2068>.
- Komisja Europejska. 2022. *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-społecznego i Komitetu Regionów. Postawienie ludzi na pierwszym miejscu, zapewnienie trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu, uwolnienie potencjału regionów najbardziej oddalonych UE*. Strasburg: Komisja Europejska.
- Komisja Europejska. 2025. <https://commission.europa.eu/> [accessed on: 23.07.2025].
- MacFeely, Steve., et al. 2021. *Constructing a criteria-based classification for Small Island Developing States: an investigation*, „UNCTAD Research Paper”, 66:1-45.
- Mahan, Alfred Thayer. 1897. *The Influence of Sea Power upon History 1660–1784*, Boston: Little, Brown and Company.
- McElroy, Jerome. Sanborn, Katharine. *The Propensity for Dependence in Small Caribbean and Pacific Islands*, „Bank of Valletta Review”, 31: 1-16.
- Nacewska-Twardowska, Aleksandra. Twardowski Łukasz. 2014. *Zmiany we wspieraniu rozwoju krajów iterytoriów zamorskich Unii Europejskiej*, in: *Wyspy Unii Europejskiej. Bogactwo czy balast*, Ryszard Żelichowski (ed.), Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Panciszko, Barbara. 2014. *Polityka Unii Europejskiej wobec regionów najbardziej oddalonych*, „Ogrody nauk i sztuk”, 4:426-436. DOI: 10.15503/onis2014-426-436.
- Proniewski, Marek. 2014. *Polityka rozwoju regionów peryferyjnych*, „OPTIMUM. Studia ekonomiczne”, 6, s. 79-90.
- Proniewski, Marek. Zielińska, Joanna Bogna. 2023. „Konkurencyjność zrównoważona – studium teoretyczne”, in: *Mechanizmy zrównoważonego rozwoju*, Marek Proniewski, Dariusz Kielczewski (eds.), Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Seaarounds. 2025. <https://www.seaarounds.org/data/#eez> [accessed on: 28.09.2025].
- Sobczyński, Marek. 2006. *Państwa i terytoria zależne. Ujęcie geograficzno-polityczne*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- SolAbility. 2024. *The Global Sustainable Competitiveness Index 2024*, Zurich and Seoul: SolAbility.
- Strzałka, Krzysztof. 2014. „Malta – najmniej, ale czy najmniej znaczący kraj członkowski Unii Europejskiej?”, in: *Wyspy Unii Europejskiej. Bogactwo czy balast*, Ryszard Żelichowski (ed.), Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- UNCTAD. 2022. *Development and Globalization: Facts and Figures 2021. Small Island Developing States*. UNCTAD.
- United Nations General Assembly. 1994. *Global Conference on the Sustainable Development of Small Island Developing States, Barbados Program of Action*. A/CONF.167/9.

- Wódka, Jakub. 2014. „Cypr”, in: *Wyspy Unii Europejskiej. Bogactwo czy balast*, Ryszard Żelichowski (ed.), Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Żelichowski, Ryszard. 2014. „Nissologia – nauka o wyspach”, in: *Wyspy Unii Europejskiej. Bogactwo czy balast*, Ryszard Żelichowski (ed.), Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Żelichowski, Ryszard. 2022. *Antyle Holenderskie – słoneczna strona Królestwa Niderlandów*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.